

En värdefull berättelse
Wallenbergarnas historiprojekt

Ulf Olsson

Department of
Economic History

School of Business,
Economics and Law
GÖTEBORG UNIVERSITY

A valuable story. The Wallenberg history project*

Ulf Olsson

ulfols141@gmail.com

Abstract: This working paper is about how a series of business history projects was launched in the second half of the twentieth century. In connection with the 1956 centenary of the Wallenberg's bank, the family assembled the necessary expertise to document the first hundred years. In the 1960s the radical left was highly critical of the Wallenberg's financial and industrial dynasty; the head of the family, Marcus Wallenberg, accordingly initiated an extensive programme of historical research to show what his family and its enterprises had actually done for Sweden's economic development. The historian and archivist Gert Nylander was entrusted with the task of recruiting scholars for the various projects: biographies of the family's successive heads and histories of the major companies in which the Wallenbergs had a controlling interest. The two dozen or so business histories are presented in this article along with their authors, of whom I am one. Marcus Wallenberg's and Nylander's mutual trust meant that besides being based on excellent access to the sources, these business histories could meet the standards that professional historians expect. Private industrialists' interest in their own history is liable to clash with the aims of academic research. In my opinion, in this particular case and thanks to a number of circumstances, fruitful collaboration was achieved to the benefit of historical research into Swedish business.

JEL: N24, N84,

Keywords: Wallenberg, Banking History, Sweden, Financial History, Gert Nylander

ISSN: 1653-1000 *online version*

ISSN: 1653-1019 *print version*

© The Author

University of Gothenburg
School of Business, Economics and Law
Department of Economic History
P.O. Box 720
SE-405 30 GÖTEBORG

* Denna uppsats publicerades ursprungligen i vänboken till Gunnar Wetterberg *På cykeltur genom livet* (Atlantis, Stockholm 2013). Förlaget har generöst tillåtit omtryckningen, som givit chansen till några små språkliga justeringar. Jag vill också tacka Oskar Broberg, som tog ansvaret för formgivning och praktiska problem inför denna andra version.

En värdefull berättelse. Wallenbergarnas historieprojekt

Den akademiska disciplinen ekonomisk historia är ett barn av den industriella revolutionen. För att förklara den väldiga samhällsomvandlingen som skedde i västvärlden från slutet av 1700-talet krävdes nya grepp från historikernas sida. Hur det gick till i vårt land skildrar Ylva Hasselberg i sin bok ”Industrisamhällets förkunnare”. Tre pionjärer, Eli Heckscher, Bertil Boethius och Arthur Montgomery, engagerade sig för det nya ämnet under mellankrigstiden. De hade olika utgångspunkter och de koncentrerade sig på olika aspekter. Men för dem alla var det viktigt att analysera de nya, kapitalistiskt organiserade företagens roll i processen.

Samtidigt började näringslivets män så småningom själva att bli intresserade av sin historia, inte sällan i samband med något jubileum. Det sista kvartsseket av 1800-talet var den svenska industrin stora grundarperiod. Hundra år senare tyckte man på många håll att var dags för en återblick. Familjeföretagare ville berätta sin framgångssaga, företag med mer splittrad ägarbild ville skapa identitet och sammanhållning genom att peka på traditionerna. Ibland, kanske mer undantagsvis, trodde man att man faktiskt kunde lära sig något användbart genom att studera det förgångna.

Den berättelse som följer handlar om ett möte mellan de två intressenterna i näringslivshistoria, historikerna och företagarna, och om min egen roll i sammanhanget. Underlaget är ett antal näringslivshistoriska arbeten, alla förtecknade i den bibliografi som avslutar texten, och mina personliga erfarenheter. Den viktigaste källan är en omfattande intervju som jag gjorde med Gert Nylander år 1999 och som finns bevarad i arkivet hos Stiftelsen för Ekonomisk Historisk Forskning inom Bank och Företagande.

Stockholms Enskilda Bank grundades 1856. När det drog ihop sig till hundraårsjubileum beslöt man att skaffa fram en historik att dela ut. Banken ägdes av familjen Wallenberg och leddes på 1950- och 1960-talen av bröderna Jacob och Marcus Wallenberg, med Marcus som den utåt dominerande figuren. Han hade 1951 anställt en ung nationalekonom på banken, Erik Dahmén, som i smyg ibland kallades ”filosofie bankman”. Han antogs känna till den akademiska världen och fick i uppgift att hitta en lämplig författare. Dahmén rekommenderade sin gode vän historikern Olle Gasslander. De båda var skolkamrater från Halmstad och studentkamrater från Lund. Gasslander hade författat en biografi om den liberale 1800-talspolitikern J A Gripenstedt, men hade ingen större erfarenhet av att skriva om ekonomi eller bankrörelse.

Gasslander gav sig med friskt mod in i det innehållsrika men ännu oorganiserade arkivet på Enskilda Banken. Det gick ett par år, men snart blev det tydligt att han höll på att gå

vilse. Något måste göras och Dahmén tillfrågades igen. Han tog kontakt med ännu en Halmstadsvän, historikern Sven A Nilsson, som i sin tur kände en lämplig ung man, licentiand och assistent vid institutionen i Lund, och dessutom med erfarenhet från Landsarkivet där. Efter att Marcus Wallenberg sänt ner sin vice vd Göte Engfors för sonderingar anställdes Gert Nylander 1954 vid Stockholms Enskilda Bank. Hans uppgift blev att hjälpa till att få fram en historik under de två år som återstod till jubileet. Med alla klutar satta lyckades det, men i stället för att skildra de hundra åren kortades perioden i flera steg och den bok som kom till jubileet handlade om åren 1886-1899. Volymen fick en efterföljare tre år senare och nådde därigenom hjälpligt fram till 1914. Fokuseringen blev lyckad; "Bank och industriellt genombrott. Stockholms Enskilda Bank kring sekelskiftet 1900" är en djupborrande och intressant bok, om än inte lättläst.

När Gasslander var klar med sitt uppdrag försvann han till familjeliv och ett läroverkslektorat på Kungsholmen. Men hans assistent blev kvar på banken. Gert Nylander skulle bli den som ordnade bankens arkiv och samtidigt togs i anspråk så snart det handlade om uppgifter med historisk anknytning. Det kunde gälla en liten skrift om Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse inför ett jubileum eller underlag för ett tal som Marcus Wallenberg skulle hålla. När Jacob Wallenberg skulle fylla sjuttio år 1962 redigerade Gert Nylander brevväxlingen mellan bankens grundare A O Wallenberg och hans son och efterträdare K A Wallenberg. Han hade stött på den stora brevsamlingen i arkivet och kunde skapa två vackra volymer, en idealisk gåva till Jacob från hans yngre bror Marcus.

Gert Nylander var en lågmäld och diplomatisk person som lyckades vinna förtroende hos både Jacob och Marcus Wallenberg trots att de båda inte alltid kom överens. Samtidigt höll han kvar sina goda kontakter med den akademiska världen och sina vänner därifrån. Denna förmåga att befinna sig i två nätverk, den wallenbergska företagarvärlden och den historievetenskapliga kretsen, förklarar den roll som han snart skulle komma att spela som förmedlare av forskningsuppdrag. Han blev bröderna Wallenbergs *head hunter* när det gällde att rekrytera författare.

Först i tur stod en biografi över Marcus Wallenberg sr, "Häradshövdingen" kallad. Han hade gått bort 1943 och hans söner Jacob och Marcus närmast dyrkade sin far och tävlade om att visa sig värdiga att vara hans efterträdare. Jacob hade i god tid fått lova sin far att se till att en biografi blev skriven. Men åren gick, och den yngre brodern Marcus, trött på att som så ofta tvingas vänta på sin tövande och tvekande bror, tog ett eget initiativ. Han skickade upp Erik Dahmén till Uppsala för att fråga professor Karl-Gustaf Hildebrand om

En värdefull berättelse. Wallenbergarnas historieprojekt

han vill åta sig uppdraget. Hildebrand var professor i ekonomisk historia, erkänt god skribent och dessutom etablerad poet. Han hade skrivit sin doktorsavhandling om Falu stads historia och kände väl till svensk brukshistoria. Hildebrand var intresserad, men Marcus hade gjort det stora misstaget att inte tala om saken med sin bror, vilket stälpte planen. ”Skall Hildebrand skriva om Pappa”, sade Jacob, ”han är ju son till Karl Hildebrand, som Pappa inte tyckte om.” Karl Hildebrand var en historiker och konservativ politiker som under mellankrigstiden hade varit ordförande i Riksgäldsfullmäktige och inte alltid kommit överens med Marcus Wallenberg sr.

Det blev lite pinsamt när Gert Nylander skickades till Uppsala för att förklara för Hildebrand att han blivit bortvald. I sökandet efter en biograf till Häradshövdingen frågade man nu i stället Arthur Montgomery, professor i ekonomisk historia vid Handelshögskolan i Stockholm. När han tackade nej av hälsoskäl gick man vidare till Ingvar Andersson, en av landets mest framstående historiker och tillika riksarkivarie. Han blev överväldigad av det innehållsrika bankarkivet och tackade ja. Problemet var att det nya riksarkivet i Marieberg höll på att byggas upp under stora födslovåndor och att Ingvar Andersson redan var minst sagt fulltecknad med skrivprojekt. Han höll på med både en historik om Uddeholmsbolaget och en biografi över kompositören Frans Berwald. Dessutom drev han sitt långsiktiga projekt om Skånes historia. Trots att han erbjöds både arbetsplats och biträdes hjälp på banken kom han aldrig igång med arbetet om Häradshövdingen. Han orkade inte och försvann sakta ur bilden.

I stället dök Torsten Gårdlund upp. Hans meriter var goda: flyhänt skribent, författare till en biografi om Knut Wicksell och en monografi om Atlas Copco. Gårdlund hade ett förflutet som professor på Handelshögskolan i Stockholm och som ekonomisk rådgivare i Afrika. Numera var han professor i internationell ekonomi i Lund. Båda bröderna Wallenberg godkände namnet. Gårdlund fick sitta i Ruben Rausings gamla rum på Åkerlund & Rausings kontor i Lund och levererade redan efter tre års arbete 1976 sin breda och välskrivna volym ”Marcus Wallenberg 1864-1943. Hans liv och gärning”.

På 1960-talet radikaliserades det svenska samhällsklimatet. Ledaren för vänsterpartiet kommunisterna Carl-Henrik Hermansson gav ut vida spridda framställningar där det riktades hård kritik mot landets ledande finansgrupper, ”de femton familjerna”. Främst på de anklagades bänk satt Wallenbergarna, som fick utstå mycket spott och spe från talarstolar, i pressen och på gatorna. Upp till direktionsvåningen på banken vid Kungsträdgården ekade den retoriska frågan ”Känner du stanken från Enskilda Banken?”

Kritik kom också från det socialdemokratiska regeringspartiet, som tillsatte i en statlig utredning, kallad koncentrationsutredningen, om ägandet i svenskt näringsliv. Den fann mycket riktigt att Wallenbergfären behärskade stora delar av svensk industri, men också att den höll sina positioner med förvånansvärt små men strategiskt placerade ägarposter. Svenska Bankföreningen fick utredningen på remiss och som en egen bilaga till remissvaret författade man inom Enskilda Banken en utförlig och historiskt upplagd skildring över hur Wallenbergfären fått sin dominerande position. Man hade inte sökt makt, var budskapet, men kommit att bli ägare eftersom man tagit på sig ansvaret för företag som behövt räddas ur svåra kriser genom kapitaltillskott och resoluta ingripanden från bankens ledning.

Marcus Wallenberg tog illa vid sig av kritiken mot familjen, men drog också slutsatsen att man måste möta den med fakta och upplysning. På hösten 1969 skrev han till alla företag han dominerade och påpekade att de hade ett ansvar för att redovisa sin verksamhet inte bara inom företagen utan också utåt, ett visa upp sina goda resultat och sin goda skötsel för att bemöta kritiken. Vi har, menade han, en ”god historia att berätta och ingenting att dölja”. Ordentlig forskning skulle visa att Enskilda Banken och dess ägare hade gjort industrin och landet stora tjänster. Med hjälp av Gert Nylander sjösattes en serie projekt att skriva historien om några av Sveriges industriella flaggskepp. Det gällde Svenska Tändsticksaktiebolaget, L M Ericsson, Asea och Alfa Laval, samtliga dominerade av Wallenbergfären och med Jacob eller Marcus Wallenberg som styrelseordförande.

Det var inte främmande för svenska ekonomhistoriker att skriva företagshistoria. Ämnets grundare Eli Heckscher menade att en analys av näringslivets utveckling var en självklar uppgift. Han hade själv tagit initiativet till det brett upplagda projektet att beskriva de järnbruk som gick samman i den så kallade Fagerstakoncernen. På 1950-talet engagerade projektet en stor del av den generation forskare som skulle etablera det nya ämnet ekonomisk historia i Sverige. Dit hörde bland andra Ernst Söderlund, efterträdaren till Eli Heckscher i Stockholm, samt de som skulle bygga upp de ekonomisk-historiska institutionerna i Uppsala och Göteborg, Karl-Gustaf Hildebrand respektive Artur Attman. Resultatet blev i praktiken inte bara företagsmonografier, utan en skildring av svensk brukshandling under tre sekler.

Det växte inom universiteten vid denna tid fram en växande skepsis mot företagshistoria, särskilt om det gällde monografier och alldeles särskilt om den bekostades av företagen själva. Enligt den radikala vänsterns uppfattning hade författarna då valt fel sida i klasskampen eller i varje fall svikit sin uppgift som historiker. Det som kom att

En värdefull berättelse. Wallenbergarnas historiprojekt

dominera forskningen var i stället socialhistoria, arbetarhistoria eller genushistoria, ämnen med en tydlig emancipatorisk underton. Samtidigt fanns en underström av näringslivshistoria med nya impulser både vad gällde teoriansknytning och metod. Särskilt vid ekonomisk-historiska institutionen i Uppsala hölls verksamheten vid liv. År 1979 gavs det ut ett specialnummer av *Historisk Tidskrift* med temat näringslivshistoria, där man kan avläsa den tidigare utvecklingen och vad som var nytt och lovande.

Inför den wallenbergiska satsningen på företagsmonografier gällde det åter att skaffa författare. Än en gång approcherades Karl-Gustaf Hildebrand och nu gällde det Tändsticksbolaget. Det bestämdes att fyra av hans elever från Uppsala skulle skriva bolagets historia ur olika aspekter och så skulle Hildebrand binda samman det hela med en överbyggande text i en femte volym. Projektet var viktigt för näringslivshistorien på så sätt att två av monografierna var doktorsavhandlingar. Det blev en något av en bekräftelse på att genren tillhörde den akademiska världen även om forskningen finansierades av företagen. Lars Hassbring och Ulla Wikander skrev sina tydligt avgränsade avhandlingar om aspekter på Tändstickskoncernens och Kreugers verksamhet. Tillsammans med Hans Modigs och Håkan Lindgrens volymer om den internationella tändsticksmarknaden bildade de bas för Karl-Gustaf Hildebrands sammanfattning ”Expansion, crisis, reconstruction 1917-1939”. Tyngden i Tändsticksprojektet ökade av att böckerna publicerades på engelska och därigenom på 1970-talet gav internationellt renommé åt svensk *business history*.

Därefter kom turen till Ericsson. En av Gert Nylanders vänner från Lundatiden var Artur Attman, som numera var professor i ekonomisk historia i Göteborg. Han var utbildad historiker, men hade liksom Hildebrand på senare tid också sysslat med företagshistoria. Attman kontaktades och åtog sig uppdraget, som knöts till Ericssons hundraårsjubileum 1976. Upplägget blev att han själv skulle skriva vissa partier, medan han vände sig till två av sina elever, Jan Kuuse och mig för att skriva andra. Kuuse tilldelades de äldre delarna. Attman reserverade för sig själv frågor som gällde vissa utländska etableringar och de händelseförlopp där Marcus Wallenberg spelat en viktig roll, medan jag på min lott fick bolagets utveckling under senare år. Den tekniska utvecklingen skulle skildras i en separat volym.

Vid 1970-talets början hade jag efter min doktorsavhandling, som handlade om arbetarlöner, bland annat författat en historik om svensk verkstadsindustri för Metalls räkning och höll på med ett arbete om svenska verkstäder och det andra världskrigets

upprustning. Utan fast tjänst och med tung undervisningsbörda på institutionen tyckte jag att det lät lockande att få arbeta med Ericssonprojektet.

Arbetet var spännande. Jag kunde studera effekterna av trettiotalskrisen, krigsårens upprustning och efterkrigstidens internationella expansion på ett konkret plan. Hela projektet gick enligt ritningarna, historiken hann publiceras i tre påkostade volymer före bolagets storslagna hundraårsjubileum 1976. Uppdraget gav också erfarenheter som illustrerar en del av problemen med beställningsarbeten. Jag förutsatte att jag skulle få fri tillgång till bolagets egna källmaterial, men det visade sig i efterhand att så inte var fallet. Vid mina sittningar i bolagsarkivet i Midsommarkransen i Stockholm togs jag om hand av en pensionerad ingenjör, vars befogenheter var oklara och visade sig begränsade. Brita Lundström gick trettio år senare för sin avhandling igenom Ericssons policy när det gällde sin historieskrivning. Hon kunde då visa hur koncernledningen trots allt övervakade min tillgång på källmaterial.

Slutsatsen av denna upplevelse är att man inte skall åta sig ett arbete där tillgången på källmaterial medvetet begränsas. Det ligger självfallet ett problem i att skriva om ett företag efter det att man godkänts som författare och utlovats betalning för sitt arbete och sedan vara beroende av företagets arkiv. I mina fortsatta företagshistoriska arbeten har jag varit noga med att ta reda på hur källäget ser ut och garantera mig fullständig tillgång till materialet. Vad jag kan bedöma har jag undgått att än en gång hamna i en situation liknande den som jag råkade ut för i Ericssonfallet.

Nästa företagshistorik som skulle skrivas gällde Asea. Bolaget skulle fylla hundra år 1983. Nu fann Gert Nylander en författare som hette Jan Glete. Han hade bland annat sysslat med Ivar Kreugers affärer inom ett projekt som administrerats vid Stockholms universitets historiska institution. Det uppstod något av en maktkamp mellan styrelseordföranden i Asea Marcus Wallenberg och verkställande direktören Curt Nicolin om hur historiken skulle se ut. Marcus Wallenberg ville se en långsiktig och bred historia, där Enskilda Bankens stora betydelse skulle bli tydlig, inte bara ett teknikfokuserat arbete om senare tider, som Nicolin förordade. Gert Nylander fick bevaka att uppläggningsen blev som Marcus Wallenbergs ville.

Det var ett djärvt steg att göra den relativt unge och oprövade Glete ansvarig för ett så stort projekt. Marcus Wallenberg misstänkte i början att det inte kanske inte riktigt skulle framgå hur Enskilda Banken räddade Asea vid seklets början. Han ville träffa Jan Glete för att ta en närmare titt på honom. Glete var en ovanlig historiker, dels i sitt val av ämnen,

En värdefull berättelse. Wallenbergarnas historieprojekt

dels i sitt något excentriska uppträdande och yttre apparation. Han promenerade ut till familjen Wallenbergs sommarvilla Täckas Udden på Djurgården, kom två timmar för tidigt och fick vänta på trappan tills Marcus Wallenberg och Gert Nylander kom. Rätt snart vann Glete värdens godkännande. Han var som alltid oerhört kunnig och minnesgod. Dessutom kunde han gå runt och identifiera alla fartyg på de marinmålningar som Marcus Wallenbergs farbror Knut hade hängt upp på väggarna i den stora villan. Glete var en ledande forskare inom området europeiska örlogsfartyg och skulle senare publicera flera volymer i ämnet. Marcus Wallenberg försvann snart. Han överlämnade lugnad ansvaret till Gert Nylander.

Gert Nylander kunde alltmer handla på egen hand och fick med sin förankring hos Marcus Wallenberg en auktoritet utåt. Till sin chef sände han korta promemorior om hur de olika arbetena framskred; ”han ville inte ha mer än en A4-sida så han slapp vända på papperet”. Däremot läste inte Marcus Wallenberg några textutkast, han litade på Gert Nylander bevakade det hela och respekterade hans omdöme – inte minst när det gällde hur en historiker arbetade. Glete fick frihet att skriva ett omfattande och väldokumenterat arbete om Asea och därtill en kortare, populärt hållen version, ”Storföretag i starkström”.

Ett annat företag som räknades till Wallenbergsfären var Alfa Laval. Mångårig chef där var Hans Stahle och när frågan där kom upp om en historik föreslog han Torsten Gårdlund, vars böcker han läst. Gårdlund ville inte ha ett alltför stort uppdrag, utan begränsade sig till tiden före 1914 och var särskilt intresserad av personfrågorna. Martin Fritz från ekonomisk-historiska institutionen i Göteborg hade i viss mån varit inne på Separators historia och han erbjöds att skriva om den turbulenta och internationellt expansiva utvecklingen efter 1914. Alfa Laval-historiken skrevs parallellt med Aseaboken i början av 1980-talet.

År 1976 skapades Institutet för Ekonomisk Historisk Forskning (EHF) av Erik Dahmén och Gert Nylander och knöts till Handelshögskolan i Stockholm. Det innebar ett återuppväckande av Eli Heckschers gamla skapelse från 1929, Institutet för Ekonomisk Historia, som hade haft koppling både till Stockholms högskola och Handelshögskolan. Det nya institutet blev ett forum för att knyta samman beställare och författare och stod som utgivare av flera av böckerna kring Wallenbergsfären, från vilken det fick sin finansiella grundplåt.

Mycket ändrades när Stockholms Enskilda Bank slogs samman med Skandinaviska Banken 1971. Gasslander hade fått ersättning för sitt arbete från Enskilda Banken, medan

industriföretagen själva fick betala sina egna böcker. De följande publikationerna om Enskilda Banken och familjen Wallenberg skulle komma att finansieras av stiftelser som bar familjens namn. Jacob Wallenberg gick bort 1980 och Marcus 1982. Dessförinnan hade man skisserat en fortsättning på serien om banken och dess ledare. Det bildades en liten informell kommitté som bestod av Göte Engfors, som varit vice verkställande direktör under Marcus Wallenberg, Erik Leijonhufvud, direktör i Enskilda Banken, Erik Dahmén och Gert Nylander. Båda bröderna Wallenberg var angelägna om att inte familjens historia skulle bli bortglömd. Och Marcus litade inte på att den nya bankens ledning skulle känna något ansvar för detta. Det gällde att agera själv: ”kom ihåg att Thunholm inte är någon Wallenbergare”.

Snart efter fusionen bestämdes det att den nya banken, Skandinaviska Enskilda Banken (SEB), skulle bekosta skrivandet av de båda sammanslagna bankernas historia fram till 1971. Marcus Wallenberg argumenterade för att Gårdlunds biografi över hans pappa också skulle ingå i denna uppgörelse och fick igenom detta trots tveksamheter från Lars Erik Thunholm, som kom från Skandinaviska Banken och var den sammanslagna bankens verkställande direktör.

I samband med fusionen 1971 kom också frågan upp om framtiden för Enskilda Bankens historiska arkiv. Resultatet blev en stiftelse som garanterade arkivets fortsatta existens. Den fick ansvaret för att driva ett historiskt arkiv som innehöll källorna från Stockholms Enskilda Bank, arkivmaterialet från de investmentbolag som ägarmässigt låg nära denna bank samt privatarkiven från de medlemmar av familjen Wallenberg som funnits i bankens ledning. Allt placerades så småningom vid Täckva Udden i en byggnad som från början fungerat som stall, sedan som garage och nu inreddes för sitt nya ändamål. Med hjälp av pengar från Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse bevarades på så sätt en materialsamling, som skulle inte bara utgöra ett enastående underlag för Wallenbergforskare utan bli ett av landets mest utnyttjade privatarkiv över huvud taget.

Det hade alltid funnits ett starkt historiemedvetande inom släkten Wallenberg. Man firade regelbundet vissa minnesdagar tillsammans och man återberättade sedelärande episoder och talesätt från de tidigare släktingarnas historia. Familjedynastins långa överlevnad kan förmodligen till stor del förklaras med detta närmast rituella återknytande bakåt. På sitt yttersta och i samband med att arkivets fortsatta organisation ordnades lade Marcus Wallenberg ett ansvar på Gert Nylander när det gällde sonsönernas inskolning i traditionen. Äldste sonen Marc jr var då borta sedan mer än tio år och arvet skulle föras

En värdefull berättelse. Wallenbergarnas historiprojekt

vidare av den yngre sonen Peter, kallad ”Pirre”: ”Du får lära upp pojkarna. För du vet hur det är. Pirre kommer aldrig att hinna med det här att ägna sig åt sådana frågor. Han får nog ändå. Men pojkarna [, det] är viktigt att dom lärs upp för vi måste föra känslan för familjen vidare.”

Planerna på att skriva Enskilda Bankens historia tog form vid mitten av 1970-talet. Det skulle bli tre författare och tre volymer, en som tog vid där Gasslander hade slutat och sträckte sig fram till mitten av 1920-talet, en som gick fram till 1945 och alltså omfattade Jacob Wallenbergs tid som verkställande direktör och slutligen en som omfattade tiden därefter, den period som dominerades av Marcus Wallenberg. För de båda första perioderna tillfrågades Ragnhild Lundström och Håkan Lindgren, två av Karl-Gustaf Hildebrands mer erfarna adepter, för den sista fick jag en förfrågan från Gert Nylander, som jag lärt känna under arbetet med Ericssonboken. Den optimistiska målsättningen var att det hela skulle ligga färdigt efter sex år.

Marcus Wallenberg var särskilt angelägen att träffa mig, antagligen för att jag skulle ta hand om hans period som ledare i banken. I juli 1976 kom ett plötsligt besked att han var i Göteborg och hade tid. Jag var på segelsemester i Bohuslän och fick bråttom i land. Vi möttes i all hast på den nya bankens kontor i Nordstaden. Det blev en stunds samtal, mest om allt annat än bankhistoria, men därmed bekräftades att jag skulle skriva en del av historiken. Det var första och sista gången jag mötte Marcus Wallenberg med anledning av mina uppdrag som författare. Jag hade ett halvt löfte om att få träffa honom när min bok började bli färdig, men han blev på sommaren 1982 snabbt alltför sjuk och gick bort innan något möte hann ordnas.

År 1978, flyttade jag, 38 år gammal, med min familj till Umeå, där jag hade utnämnts till professor i ekonomisk historia vid universitetet. Uppdraget för SEB komplicerade min nya arbetssituation i största allmänhet, men vad som förvärrade den ytterligare var att jag började min forskning med att försöka utreda den så kallade Boschaffären.

Det andra världskrigets period och åren omedelbart därefter hade varit turbulenta inom Stockholms Enskilda Bank på grund av samarbetet mellan banken och vissa tyska intressen, särskilt Boschkoncernen. Detta stora tyska företag hade i början av kriget sålt flera utländska dotterbolag till Wallenberggruppen för att undgå att de togs i beslag som fientlig egendom. Så hade skett under det första världskriget och Boschkoncernen hade tvingats rekonstruera sin organisation till stora kostnader. Till en början hade Wallenberggruppens köp kompletterats med hemliga återköpsklausuler, något som vid

krigsslutet uppdagades av de amerikanska myndigheterna. Svenskarna hade redan under kriget sålt vidare alla Boschbolagen utom det amerikanska, American Bosch Corporation, som de inte kunde sälja. USA-myndigheterna hade nämligen lagt beslag på företaget eftersom de menade att det egentligen var ”fientlig egendom”. Wallenberggruppen sattes efter kriget på en ”grå” lista och fick svårigheter att göra affärer i USA, eftersom man där betraktades som kollaboratör med Nazityskland. Wallenbergarna stämde USAs regering och en rättegång om vem som egentligen ägde det amerikanska Boschbolaget förbereddes. År 1950 avslutades hela affären med en förlikning. Den svenska sidan återfick äganderätten, men fick inte kompensation för de ekonomiska förluster man gjort genom amerikanernas beslag.

De första åren slet jag med denna trassliga affär, som hade lämnat mycket arkivmaterial efter sig, inte bara massiva specialsamlingar i bankarkivet i Stockholm, utan vid Boschkoncernens högkvarter i Stuttgart, i Public Records Office i London, i National Archives i Washington, i Utrikesdepartementets arkiv i Stockholm och i advokatarkiv i New York. Därtill kom personlig korrespondens från de inblandade på banken.

Det var ett hett ämne jag hamnat i. År 1989 publicerades en bok av två holländska författare, som tog upp frågan om bröderna Wallenbergs agerande under kriget, ”Affärer till varje pris. Wallenbergs hemliga stöd till nazisterna”. Boken hade inspirerats av en kritisk artikel av Gunnar Adler-Karlsson i Dagens Nyheter tio år tidigare. Innehåll var i huvudsak redan känt, men boken väckte med sina tillspetsade påståenden stor uppståndelse i media. Själv fick jag sitta i SVT:s nyhetssändning och kommentera det hela, en otacksam uppgift i den upphetsade opinionens motvind. Mitt arbete om Boschaffären redovisade jag, utom i bankhistoriken, också i en separat skrift, ”Stockholms Enskilda Bank and the Bosch Group”.

Den andra stora frågan att hantera i min bankmonografi var slutpunkten i historien om Enskilda Banken, samgåendet 1971 med Skandinaviska Banken och Marc Wallenbergs självmord samma år. Han var son till Marcus Wallenberg och hade varit verkställande direktör i Enskilda Banken under tolv år. Det var Marc som var tänkt att föra familjetraditionen vidare i den nya, stora banken. Så småningom skulle jag skriva en särskild biografisk skiss över honom, ”En länk i kedjan”.

Under åren med arbetet om bankens historia fanns ett slags forskningscentrum i banken, en avdelning som hette Arkiv och forskning och där Gert Nylander höll samman arbetet med historieskrivningen. Där arbetade han själv och några sekreterare och där fanns

En värdefull berättelse. Wallenbergarnas historieprojekt

också först Ernst Söderlund och senare Torsten Carlsson, författare till Skandinaviska Bankens historia fram till 1939 respektive tiden därefter. Torsten Carlsson var utlokaliserad från sin banks utredningsavdelning, arbetade i stor stil och lät sina två sekreterare skriva ut över sjuhundra promemorior innan han började sammanfatta. De som arbetade med sina bankhistorier kunde där tillsammans ventilera sina utkast tillsammans med framför allt Gert Nylander men också Erik Dahmén och Karl-Gustaf Hildebrand. För min del seminariebehandlade jag min bankforskning också på hemmaplan i Umeå. Min ambition var att integrera beställningsuppdraget med institutionens normala arbete, att på så sätt göra uppdragsforskningen rumsren i akademiska kretsar.

År 1986 publicerades min del av bankhistorien, volymen ”Bank, familj och företagande”. Den skulle följas av två gedigna volymer: Håkan Lindgrens ”Bank, investmentbolag, bankirfirma” och Ragnhild Lundströms ”Bank, industri, utlandsaffärer”. År 1999 var projektet att skriva Enskilda Bankens hela historia därmed fullföljt. Som en fortsättning kan man betrakta den historik över investmentbolaget Investor som Håkan Lindgren senare skulle skriva. I och med den stora bankfusionen 1971 hade Investor övertagit rollen som centrum i familjen Wallenbergs industriella sfär. Boken omfattade hela perioden från bolagets grundande 1916 och gav djupa insikter i svenskt affärsliv under en lång period.

Vad som återstod att behandla var de ledande personer i släkten som ännu inte fått någon biografi: bankdynastins grundare Oscar, hans äldste son och efterträdare Knut och Häradsövdingens två söner Jacob och Marcus. Först gällde det portalfiguren A O Wallenberg. Det var det stora uppdraget med tanke på hur vittfamnande och dynamiskt hans liv hade varit. Ett författarnamn kom efter en tid på tal, nämligen docenten i historia Göran B Nilsson. Han var utbildad under Sven A Nilsson och tillhörde den framstående generationen unga historiker i Uppsala. Efter sex år i Stockholm som docent ville han dra sig tillbaka från det akademiska, leva som fri skribent och bo i Karlstad, där hans hustru arbetade. Göran B Nilsson, främst expert på 1800-talets svenska politik, åtog sig i slutet av 1970-talet att på åtta år skriva den önskade biografien. Den nya bankledningen gick inte med på att ta kostnaderna, utan familjestiftelser kopplades in, främst Marcus och Amalia Wallenbergs Minnesfond.

Från Nilssons hand skulle det komma ett stort antal böcker under ett stort antal år som resultat av denna uppgörelse. De tre rent biografiska volymerna kom 1984-1994 och kompletterades av en speciell volym om tidens bankväsende och andra mindre skrifter i

ämnet. En sammanfattning på över 400 sidor, ”Grundaren” skulle så småningom översättas till både engelska och franska. Göran B Nilsson utträttade ett biografiskt storverk i alla avseenden.

Marcus Wallenberg hade, precis som sin far, försökt säkra att han skulle få sin livshistoria skriven. Flera gånger tog han upp saken med Gert Nylander, senast strax före sin bortgång 1982. Inte så långt efter begravningen anmälde sig Torsten Gårdlund som intresserad av att skriva en biografi över den bortgångne. Gert Nylander spjånade emot, han tyckte att det måste gå en tid, men han hade också andra namn i tankarna.

Jag hade lockats ner från Umeå till Handelshögskolan i Stockholm 1989 och efterträdde därmed Erik Dahmén, som upprätthållit en professur i ekonomisk historia där fram till sin pensionering. Gert Nylander och jag diskuterade frågan om en biografi över Marcus Wallenberg och jag gjorde ett antal resor och intervjuer för att samla underlag, men inte förrän 1995 blev det klart att jag skulle få uppgiften. Det var en laddad stämning när Gert Nylander, Torsten Gårdlund med sin hustru och jag själv satt på Restaurang Prinsen i Stockholm och Gert berättade att den som skulle skriva Marcus Wallenbergs biografi satt vid bordet, men att det inte gällde Gårdlund. Gårdlund tittade förvånat upp från sin tallrik och frågade om det var Gert som skulle skriva innan han fick klart för sig att det var mig Gert hade i tankarna. Han ville ha förnyelse, sade han till mig, han hade arbetat med Gårdlund i många år och tyckte att han visste alltför väl vad han skulle leverera. Själv hade jag blivit fascinerad av Marcus Wallenbergs person under mitt arbete med bankmonografen. Jag kände mig lockad och smickrad av erbjudandet och jag antog det.

Samma år sökte jag och fick den tjänst som professor i ekonomisk historia vid Göteborgs universitet som Artur Attman byggt upp. Jag var 55 år gammal och fick uppleva tillfredsställelsen att mina arbeten om Ericsson och Stockholms Enskilda Bank bedömdes välvilligt av de sakkunniga trots att de skrivits som uppdragsforskning. Jag tog det som ett erkännande av näringslivshistoriens plats inom disciplinen.

I arbetet med biografen över Marcus Wallenberg fick jag assistans av Anders Perlinge. Han var en utbildad och erfaren arkivman och lärde sig snart att hitta i det innehållsrika arkivet samtidigt som han blev alltmer aktiv, både hemma och utomlands, som expert på frågor som gällde företagsarkiv. Perlinge lotsades in i arkivet under 1990-talets andra hälft och efterträdde Gert Nylander, som gick bort 2003. Som chef för Wallenbergarkivet vid Täckå Udden övertog han arvet efter sin företrädare att inte bara sköta arkivet utan att

En värdefull berättelse. Wallenbergarnas historieprojekt

stimulera användningen av det. Ambitionen hade givit titeln till festskriften till Gert Nylander ”Bevara och beforska”.

Kombinationen av personarkiv och företagsarkiv gör samlingarna vid Täcka Udden till en guldgruva för en forskare. Där fanns alltså ett mycket rikt källmaterial om personen när jag arbetade mig igenom Marcus Wallenbergs livshistoria. Det omfattade personlig korrespondens och dagböcker, vittnesmål från medarbetare och släktingar och dokument från alla företag och organisationer där Marcus Wallenberg hade varit inblandad. Särskilt korrespondensen från de yngre åren, till exempel med hans första hustru, gav viktiga nycklar till hans personlighet och val i avgörande situationer. Biografin ”Att förvalta sitt pund. Marcus Wallenberg 1899-1982” låg klar år 2000 och kom året därefter i engelsk version som ”Furthering a Fortune. Marcus Wallenberg, Swedish Banker and Industrialist”.

Marcus Wallenberg var en känd person, länge dominerande i svenskt näringsliv men också, liksom hans bror, far och farbror, anlitad av statsmakten, särskilt under det andra världskriget. Den aspekten aktualiserades igen när regeringen 1996 tillsatte en kommission för att undersöka judiska tillgångar i samband med kriget. I centrum stod frågan om internationella guldtransaktioner. Denna så kallade guldkommission var en avläggare av en utredning som satts igång av den judiska världsorganisationen i USA, där den övergick i en statlig utredning och fick avläggare i andra länder. Wallenbergarkivet är privat, och materialet där lyder inte under någon offentlighetsprincip. Företrädare för kommissionen fick ändå full tillgång till källmaterialet från krigsåren. Man var intresserad av Wallenberggruppens internationella relationer under tiden för det Tredje Riket, inklusive krigsårens guldtransaktioner. Resultatet av granskningen publicerades som ett antal bilagor till den statliga utredning som publicerades 1999. För min del blev detta ett slags överprövning av vad jag skrivit om sådana frågor i min bankhistorik och i min biografi över Marcus Wallenberg. Jag blev kallad till kommissionen och närmast förhörd av deras experter.

Det hela utföll väl på så sätt att min historieskrivning inte kunde beläggas med några felaktigheter. Det var ändå inte behagligt att figurera i diskussionerna kring bröderna Wallenberg och det andra världskriget. I medierna och en del polemiska böcker drog man sensationella men svagt underbyggda slutsatser, som man menade bekräftade egna misstankar, medan jag själv och andra historiker hade arbetat länge med källmaterialet och skrivit texter som inte många orkade läsa och med sina försiktigt dragna slutsatser lämpade sig dåligt för stora rubriker. Skillnaden mellan journalistens och historikerns arbetssätt blev

tydlig för mig. Jag hade svårt att acceptera vissa journalisters tendens att blunda för fakta och deras ovilja att se historiska händelser utifrån dess egen tids förutsättningar. Jag kunde förstå deras arbetssituation, till exempel brådskan och behovet av att sälja sitt arbete. Men jag stärktes också i min uppfattning om det historiska arbetets betydelse som motvikt mot dagsjournalistiken.

En annan slutsats kunde man också dra, nämligen att det är viktigt för ett företag att vårda sitt historiska arkiv. Rättsligt sett kan ett företag kasta allt sitt material efter tio år, men därmed gör man sig av med möjligheten att klarlägga sin egen historia. Utan det innehållsrika gamla stallet vid Täckä Udden hade fältet varit mycket öppnare för lösa spekulationer om vad som hände under det andra världskriget. En farlig tankegång dök upp i diskussionerna under denna tid: statsmaktens borde ha rätt att ta del även av privata arkiv. Faktum var att riksdagen tog ett visserligen tidsbegränsat beslut i den riktningen 1999 i samband med en utredning av de svenska säkerhetstjänsterna. Tanken att motsvarande lagstiftning generellt skulle gälla företag och enskilda personer är skrämmande; inte minst skulle en mängd arkivmaterial försvinna och historikerna lämnas i sticket.

Man tror sig gärna skapa sin egen historia eller gå sin egen väg. Min vandring fram till biografiskrivande ter sig naturlig för mig, men ser man sig omkring är det uppenbart att jag har varit en del av en större rörelse, både internationellt och inom Sverige. Biografen har fått en allt större acceptans som historisk genre och allt fler har givit sig in på området.

Professionella svenska historiker har alltid skrivit biografier. Läsebok för folkskolan, som började komma ut på 1860-talet, illustrerar varför. Den innehöll ett antal levnadsbilder, framför allt över tidigare kungar. Det gällde att visa upp goda exempel och höga föredömen för att förädla människorna i religiöst eller nationellt hänseende. Så sent som 1932 kunde vår ledande historiker Nils Ahnlund ge ut biografen "Gustaf Adolf den Store". Ahnlund var då en i raden av historiker som sett som sin uppgift att skildra den svenska statens utveckling och kungarnas roll i denna process.

Men biografiskrivandet förlorade sin ställning efter 1930-talet. En ny historikerskola erövrade scenen, den weibullska, med sin betoning av källkritiken och avvisande av den gamla idealismen. Lauritz Weibull skrev en gång: "Historikern har ingen tid och inget fosterland". Historievetenskapen har med detta synsätt ingen annan uppgift än att klarlägga vad som verkligen skett. Personligheten ingår inte i det faktiska, alltså faller den utanför vad som skall undersökas. Lauritz bror Curt Weibull skrev till exempel en bok där han kyligt och källkritiskt granskade olika episoder i drottning Kristinas liv. Han kunde korrigera

En värdefull berättelse. Wallenbergarnas historieprojekt

mycket av vad som tidigare skrivits om henne, bland annat av Sven Stolpe i hans spridda helporträtt, en spännande berättelse om en fascinerande människa. Men någon egen Kristinabiografi skrev inte Weibull.

Biografin som genre hade också av andra skäl en mycket svag ställning vid de svenska universiteten under det radikala 1960- och 1970-talet, när många historiker bekände sig till en materialistisk eller marxistisk historieteori. Bland dem sågs en biografi i princip som ointressant eftersom de menade att enskilda människor inte betydde något för historiens gång. Det är den materiella basen som ytterst styr utvecklingen; tekniken och ekonomin och samhällsklasserna. Under mina år som aktiv inom universitetsvärlden skrevs inga historiska doktorsavhandlingar i form av biografier. Det var ett alltför suspekt fält att ge sig in på för en ung historiker.

Vad är det då som hänt eftersom biografier därefter blev mycket mer accepterade inom hela det humanvetenskapliga området? Många symposier har ägnats den frågan och många delsvår har kommit. Själva tidsandan verkar efter 1970-talet ha förskjutits från strukturen till aktören, från det kollektiva till det individuella, från det kvantitativa till det kvalitativa, från socialhistorien till den politiska historien och från analysen till berättandet. En relativt färsk antologi ”Med livet som insats. Biografin som humanistisk genre”(red. Rosengren & Östling) innehåller flera intressanta bidrag bl.a. av den danska historikern Birgitte Possing som gjort flera utmärkta analyser, också giltiga för Sverige, av vad hon kallar ”the biographical turn”. En läsvärd sammanfattning av genrens utveckling finns också i B G Halls avhandling ”Perspektiv på Patron. Bruksägaren och statsministern Christian Lundeberg (1842-1911)”. Där ägnas, typiskt nog, ett långt kapitel åt frågan ”Biografin – en vetenskaplig metod?”

Att skriva biografi var ett nytt arbetsfält för mig, även om jag som läsare med stigande ålder hade ägnat mer tid åt biografier. Man kan säga att redan företagsmonografierna var ett steg bort från strukturhistorien. Det handlade om aktörers brottning med strukturerna och aktörers möjlighet att påverka sin omgivning, inte bara anpassa sig till den. Men för att analysera företag och marknader fanns en uppsättning modeller och teorier, ofta utvecklade tillsammans med företagsekonomer. Historieutbildningen hade däremot inte lärt mig några regler för att skriva om enskilda människor. Somerset Maugham lär ha sagt: ”There are three rules for writing biography, but fortunately no one knows what they are.”

Jag kunde känna en ny sorts bävan inför skrivandet av boken om Marcus Wallenberg, större än den tvekan jag haft inför att författa företagshistoria. En biograf har på något sätt

en annan människas öde i sina händer. Det är en ansvarsfull roll att ta på sig. Min föresats var att försöka undvika att instruera och predika genom exempel eller polemisera för eller emot en person, utan att i stället upplysa en bredare allmänhet om en persons liv. Hela livet, från vaggan till graven, och hela gestalten, inte bara prestationer och verk, utan också långt in i det personliga. Detta för att försöka undgå determinism, men i stället ge utrymme för motsägelser och tillfälligheter i en persons karaktär och livsförlopp. Min föregångare och förebild i genren Göran B Nilsson menar att biografen ”mer än någon annan genre aktualiserar kulturvetenskapens grundproblem: förhållandet mellan individ och struktur eller om man så vill filosofiskt uttryckt: människans fria vilja.”

Mina erfarenheter fick jag stor användning för när jag senare tog på mig uppgiften att skriva om Knut Wallenberg, den person bland de ledande männen i familjen som ännu inte fått sin biografi. Det var en svårare uppgift än den förra, med tanke på att det gällde en person och en tid som jag kände sämre till än när jag skrev om brorsonen Marcus. Som tidigare hade jag ändå tillgång till ett stort arkivmaterial, samtidigt som jag hade glädje av Gasslanders analys av banken kring sekelskiftet 1900. I likhet med förra gången fick jag också möjlighet att sätta mig in i huvudpersonens relationer till sina familjemedlemmar vid sidan av alla affärer och politik.

Som vanligt öppnade korrespondensen vägar till personen: breven från det tyska internatet Korntal, dit Knut kom som 13-åring, biljetterna till Alice från en förälskad Knut i Paris på 1870-talet, vittnesbörden om kampen med statsminister Hammarskjöld under utrikesministertiden under det första världskriget eller promemoriorna inför bildandet av den stora stiftelsen 1917. Min värsta utmaning var Knut Wallenbergs betydelsefulla affärer med utländska obligationslån. Att förstå hur de gick till var besvärligt nog, att skildra dem på ett läsbart sätt var än värre. Jag har all förståelse för att somliga läsare snabbt har bläddrat igenom detta kapitel. Men andra delar av Knuts liv var desto färgstarkare och mera tacksamt att beskriva. Att läsa biografier är ett utmärkt sätt att öppna fönstret till förgångna tider; att skriva biografier är ännu mer givande.

Min biografi ”Finansfursten. K A Wallenberg 1853-1938” kom ut 2005 och i engelsk version som ”A Prince of Finance. Swedish Banker, Statesman and Philantropist ” året därefter. Strax därefter publicerades Håkan Lindgrens biografi över Jacob Wallenberg. Med kunskaperna från sina bankstudier under Jacob Wallenbergs tid i botten kunde han utreda inte minst de trassliga turerna kring Kreugerkraschen och de komplicerade relationerna till

En värdefull berättelse. Wallenbergarnas historieprojekt

Nazityskland. Därmed var också den planerade sviten av wallenbergska familjebiografier fullbordad.

Hur skall man då summera den långa serien av publikationer om den wallenbergska familjen och de wallenbergska företagen? Marcus Wallenberg lyckades utan tvivel i sina ambitioner att göra bankens och familjens insatser analyserade och kända för sina ättlingar och alla andra. Med sedvanlig omsorg i valet av medarbetare fick han i Gert Nylander en trogen ambassadör som kunde fullfölja planerna. I grunden förtröstade han på att objektiv forskning skulle visa familjens stora betydelse, men vi vet strängt taget inte om han skulle ha varit nöjd eftersom han bara fick se en del av böckerna färdiga.

Gert Nylander tillhörde den akademiska historikermiljön, som han hela livet höll nära kontakt med. Han tillförde i samarbetet sin egen förmåga att sköta ett arkiv, att rekrytera professionella historiker och slå vakt om den vetenskapliga kvalitén. Själv blev han ingen historiker i kraft av egna publikationer. Medan många av hans kamrater från historiska institutionen i Lund gick långt i den akademiska karriären, fick han själv nöja sig med att publicera mindre arbeten, sent omsider licentiera och få ett hedersdoktorat i Uppsala. Han hade utan tvivel alla förutsättningar att få framgång i den offentliga arkivvärlden, men han valde alltså tidigt den privata sektorn. Inom banken gjorde han heller ingen karriär, utan arbetade bakom kulisserna och byggde sin position via sina direktkontakter med herrarna Wallenberg. Ändå var han med all rätt till sist belåten med sitt livsverk. Han hade utifrån sina förutsättningar gjort en viktig insats för historieforskningen genom att hjälpa sin arbetsgivare att satsa på långsiktig, seriös forskning.

De stora projekten kring Wallenberggruppen har i sig inneburit ett viktigt bidrag till svensk ekonomisk historia. Vi har fått en ovanligt inträngande insyn i det svenska näringslivets villkor och arbetssätt under ett drygt sekel tack vare satsningen från periodens dominerande ägargrupp. Ett viktigt resultat av den stora satsningen blev att svensk ekonomisk historia vitaliserades inom området finans- och företagshistoria. Det har märkts inte minst i den position som svenska forskare erövat på den internationella scenen. Traditionen från Institutet för Ekonomisk Historisk forskning (EHF) har dessutom utvecklats och förts vidare vid både Handelshögskolan i Stockholm och Uppsala universitet liksom den satt spår vid institutionen för ekonomisk historia i Göteborg . Ansträngningarna från Marcus Wallenberg och Gert Nylander innebar en betydande förstärkning för svensk företagshistorisk forskning och den medförde på sikt en betydelsefull breddning av svensk ekonomisk historia.

Hemligheten bakom den värdefulla serien av publikationer kring Wallenbergsfären stavas förtroende. Marcus Wallenberg och Gert Nylander hade olika utgångspunkter, men kunde med gemensamma ansträngningar få fram böcker som byggde på seriöst historiskt hantverk med fri tillgång till ett rikt källmaterial. Motsättningen mellan historikers och företagares förväntningar på näringslivshistoria är naturlig, men kan under lyckliga omständigheter ersättas av samverkan till ömsesidigt utbyte.

En värdefull berättelse. Wallenbergarnas historieprojekt

Sources and literature

Unprinted sources

Intervju med Gert Nylander 1999-07-03, Intervjun finns bevarad hos Stiftelsen för Ekonomisk Historisk Forskning inom Bank och Företagande.

Printed sources and literature

- Attman, A., Kuuse, J., Olsson, U. (1976) *L M Ericsson 100 år. Pionjärtid. Kamp om koncessioner. Kris*. Stockholm.
- Attman, A., Olsson, U. (1976) *LM Ericsson 100 år. Räddning. Återuppbyggnad. Världsföretag*. Stockholm.
- Fritz, M. (1983), *Ett världsföretag växer fram. Alfa Laval 100 år. II. Konsolidering och expansion*. Stockholm.
- Gasslander, O. (1956, 1959), *Bank och industriellt genombrott. Stockholms Enskilda Bank kring sekelskiftet 1900. I-II*. Stockholm.
- Glete, J. (1983), *Asea under 100 år, 1883-1983. En studie i ett storföretags organisatoriska, tekniska och ekonomiska utveckling*. Stockholm.
- Glete, J. (1984), *Storföretag i starkström*. Stockholm.
- Gårdlund, T. (1976), *Marcus Wallenberg 1864-1943. Hans liv och gärning*. Stockholm.
- Gårdlund, T. (1983), *Ett världsföretag växer fram. Alfa Laval 100 år. I. Förhistoria och uppbyggnad*. Stockholm.
- Hall, Bo G. (2010), *Perspektiv på Patron. Bruksägaren och statsministern Christian Lundeberg (1842-1911)*. Uppsala.
- Hassbring, L. (1979), *The international development of the Swedish Match company, 1917-1924*. Stockholm.
- Hasselberg, Y. (2007), *Industriambällets förkunnare. Eli Heckscher, Arthur Montgomery, Bertil Boethius och svensk ekonomisk historia 1920-1950*. Hedemora/Möklinta.
- Hermansson, C.H. (1962), *Monopol och storfinans*. Stockholm.
- Hildebrand, K-G. (1971), *Expansion, Crisis, Reconstruction, 1917-1939*. Stockholm.
- Historisk Tidskrift* 1979. Utgiven av svenska historiska föreningen.
- Lindgren, H. (1979), *Corporate growth: The Swedish match industry in its global setting*. Stockholm.
- Lindgren, H. (1988), *Bank, investmentbolag, bankärfirma. Stockholms Enskilda Bank 1924-1945*. Stockholm.
- Lindgren, H. (1994), *Aktivt ägande. Investör under växlande konjunkturer*. Stockholm.
- Lindgren, H., Olsson U., (red) (1999), *Benarna och beforska. Festskrift till Gert Nylander*. Stockholm.
- Lindgren, H. (2007), *Jacob Wallenberg 1892-1980*. Stockholm.
- Lundström, R. (1999), *Bank, industri, utlandsaffärer. Stockholms Enskilda Bank 1910-1924*. Stockholm.
- Modig, H. (1979), *Swedish Match interests in British India during the interwar years*. Stockholm.
- Nilsson, G. B. (1981), *Banker i brytningstid. A O Wallenberg i svensk bankpolitik 1850-1856*. Stockholm.
- Nilsson, G. B. (1984), *André Oscar Wallenberg. I. Odysseernas år 1816-1856*. Stockholm.
- Nilsson, G. B. (1989) *André Oscar Wallenberg. II. Gyllene tider. 1856-1866*. Stockholm.
- Nilsson, G. B. (1994) *André Oscar Wallenberg. III. Ett namn att försvara 1866-1886*. Stockholm.
- Nilsson, G. B. (2001), *Grundaren*. Stockholm.
- Nylander, G. (red) (1962), *Brevväxling mellan far och son. A. O. Wallenberg och K. A. Wallenberg I-II*. Stockholm.
- Olsson, U. (1986), *Bank, familj och företagande. Stockholms Enskilda Bank 1946-1971*. Stockholm.
- Olsson, U. (1998), *Stockholms Enskilda Bank and the Bosch Group, 1939 – 1950*. Stockholm
- Olsson, U. (2000), *Att förvalta sitt pund. Marcus Wallenberg 1899-1982*. Stockholm.
- Olsson, U. (2004), *En länk i kedjan. Marc "Boy-boy" Wallenberg 1924-1971*. Stockholm.
- Olsson, U. (2006), *Finansfurstens KA Wallenberg 1853-1938*. Stockholm.
- På cykeltur genom livet. Gunnar Wetterberg 60 år*. (2013) Stockholm.
- Rosengren, H., Östling, J. (red) (2007) *Med livet som insats. Biografen som humanistisk genre*. Lund.
- SOU 1999:20 (1999) *Sverige och judarnas tillgångar, Statens Offentliga Utredningar 1999:20*. Stockholm.

SOU 1968:7 (1968) *Ägande och inflytande inom det privata näringslivet. Koncentrationsutredningen 5. Statens Offentliga Utredningar 1968:7*. Stockholm.

Wikander, U. (1980), *Kreuger's match monopolies, 1925-1930: case studies in market control through public monopolies*. Stockholm.

Wetterberg, G. (2013), *Wallenbergs. Ett familjeimperium*. Stockholm.

Göteborg Papers in Economic History

Available online at S-WOPEC: (<http://swopec.hhs.se/gunhis/>)

1. Jan Bohlin: Tariff protection in Sweden 1885-1914. 2005
2. Svante Larsson: Globalisation, inequality and Swedish catch up in the late nineteenth century. Williamson's real wage comparisons under scrutiny. 2005
3. Staffan Granér: Thy Neighbour's Property. Communal property rights and institutional change in an iron producing forest district of Sweden 1630-1750. 2005
4. Klas Rönnbäck: Flexibility and protectionism. Swedish trade in sugar during the early modern era. 2006
5. Oskar Broberg: Verkstadsindustri i globaliseringens tidevarv. En studie av SKF och Volvo 1970-2000. 2006
6. Jan Bohlin: The income distributional consequences of agrarian tariffs in Sweden on the eve of World War I. 2006
7. Jan Bohlin and Svante Larsson: Protectionism, agricultural prices and relative factor incomes: Sweden's wage-rental ratio, 1877-1926. 2006
8. Jan Bohlin: Structural Change in the Swedish economy in the late nineteenth and early twentieth century – The role of import substitution and export demand. 2007
9. Per Hallén: Levnadsstandarden speglad i bouppteckningar. En undersökning av två metoder att använda svenska bouppteckningar för en levnadsstandards undersökning samt en internationell jämförelse. 2007
10. Klas Rönnbäck: The price of sugar in Sweden. Data, source & methods. 2007
11. Klas Rönnbäck: From extreme luxury to everyday commodity – sugar in Sweden, 17th to 20th centuries. 2007
12. Martin Khan: A decisive intelligence failure? British intelligence on Soviet war potential and the 1939 Anglo-French-Soviet alliance that never was. 2008
13. Bengt Gärdfors: Bolagsrevisorn. En studie av revisionsverksamheten under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Från frivillighet till lagreglering och professionalisering. 2010
14. Ann-Sofie Axelsson, Oskar Broberg och Gustav Sjöblom (red.): Internet, IT-boomen och reklambranschen under andra hälften av nittioalet. Transkript av ett vittnesseminarium på ABF-huset i Stockholm den 17 februari 2010.
15. Staffan Granér and Klas Rönnbäck: Economic Growth and Clean Water in the Göta River. A Pilot Study of Collective Action and the Environmental Kuznets Curve, 1895-2000. 2011
16. Ulf Olsson: En värdefull berättelse. Wallenbergarnas historiprojekt 2013